

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Ідентифікація видається простою справою тільки щодо штучних речей серійного виробництва. Для ідентифікації окремого творчого здобутку або мистецького твору потрібен фахівець високої кваліфікації. Ідентифікація ж соціального явища або соціальної процедури потребує надскладної технології та надвисокого професійного фаху виконавців. Етнос є саме таким соціальним явищем, а етнічна ідентифікація саме такою процедурою, які вимагають не тільки надвисокої кваліфікації, а й надвисокої відповідальності виконавців.

Сучасне уявлення про етнічну ідентифікацію доволі широко висвітлюється у низці праць зарубіжних вчених: Г.Айзекса, Б.Андерсона, Дж.Армстронга, Д.Бірмана, П.Брасса, Х.Блелока, П.Ван ден Берга, Е.Гелнера, Ф.Туджмана, Р.Уотса, Е.Шилза та ін. Точка зору “ситуативного” трактування етнічної ідентифікації розвинута у роботах Ф.Барта, З.Маха, Л.Ворнера, Х.Віккера, Е.Гіденса.

Дослідженню феномена етнічної і національної ідентичності приділяють багато уваги вітчизняні вчені: Л.Нагорна, І.Онищенко, Л.Шкляр, М.Шульга. Ідентичність як компонент самосвідомості особистості розглянуто у працях О.Донченко, В.Москаленко, Л.Орбан-Лембрик, О.Стегнія, Т.Титаренко.

На думку багатьох дослідників повноцінне дослідження етнонаціональної ідентифікації стримується невизначеністю наукового поняття “нація”. Для соціолога дійсна плутанина починається на операціональному рівні визначення багатьох “інтуїтивно ясних” понять. Такі поняття, як нація, демократія, тоталітаризм, на думку філософа М.Мамардашвілі, слід вважати невизначеними, але інтуїтивно ясними. Утім, те, що добре для філософа, аж ніяк не влаштовує соціолога. Інтуїтивна ясність не може бути визнана соціологічним методом через її неопераціональність. Етно-

національна ідентичність може бути виявлена за допомогою соціологічних методів у випадку, якщо вона піддається очевидній емпіричній перевірці.

Інтуїтивно ясними можна вважати уявлення українців про власну націю як про велику родину. До початку дослідження можна гіпотетично погоджуватися, що переважна більшість українського суспільства ототожнює націю саме із великою родиною. Таке уявлення присутнє у контексті міжнародного порівняльного соціологічного дослідження за методологією голландського соціолога Г.Хофштеда. Згідно з цим контекстом архетип “родини” принципово відрізняє українців від “якісного” архетипу німців (за Г.Хофштедом, “добре налагодженої німецької машини”) або “ринкового” архетипу англосаксів [1, с. 199–216].

Головне очікування українців під впливом архетипу родини – батьківська турбота “моєї нації”, “неньки” про своїх “діток-громадян”. Архетип родини у національних поглядах відтворює суспільну інтеграцію на підставах патерналізму. Вона диктує довірливі відносини громадян до влади, очікування справедливого розподілу матеріальних та духовних цінностей, особливо тепле та пильне піклування “батьків нації” за підлеглими.

Проте сучасна суспільна інтеграція далеко не завжди виправдовує наші “архетипні” очікування. Особливо коли йдеться про сучасну євроатлантичну інтеграцію. На думку Ю.Габермаса, сучасні процеси суспільної інтеграції проливають “певне світло на послаблення зв’язку між національною державою і демократією, оскільки демократичні процеси, що йдуть пліч-о-пліч із національною державою, безнадійно відстають від тієї наднаціональної форми, якої набула економічна інтеграція” [2, с. 49–50]. Отже, відповімо на запитання: “Наскільки адекватні уявлення про українську ідентичність у контексті євроатлантичної інтеграції”?

Інтуїтивно ясні “архетипові” уявлення соціологи редукують до рівня операціональних понять. До незначної кількості таких понять необхідно віднести поняття-індекси, розроблені групою вчених під керівництвом соціолога Г.Хофштеда: індивідуалізм/колективізм, дистанція влади, прагнення уникнути невизначеності, мужність/жіночність [1].

Для відповіді на запитання нам буде достатньо двох індексів: дистанції з владою й прагнення уникнути невизначеності. Дистанція з владою (PDI – Power Distance) – це оцінка готовності громадян приймати нерівномірність розподілу влади в інститутах і організаціях. Індекс “дистанції влади” містить характеристики, згідно з якими можна ефективно розрізняти національні культури. У таблиці 1 наведено основні характеристики культур із високим і низьким рівнем дистанції влади.

Таблиця 1

Характеристики культур із високим і низьким рівнем дистанції влади

<i>Параметри культури</i>	<i>Культура з високим рівнем дистанції влади</i>	<i>Культура з низьким рівнем дистанції влади</i>
Частота вираження підлеглими своєї незгоди	Низька	Висока
Домінуючий стиль керівництва	Директивний	Демократичний
Сприйняття нерівності	Нерівність між людьми	Нерівність ролей
Доступність керівництва	Вище керівництво недоступне	Вище керівництво доступне

Уникнення невизначеності (UAI – Uncertainty Avoidance) — показник того, наскільки люди відчують небезпеку від неоднозначних, незрозумілих ситуацій і намагаються ухилитися від них з допомогою прийняття чітких правил, відмовляючись терпіти девіантну поведінку.

Індекс “уникнення невизначеності” містить характеристики, за якими можна валідно ідентифікувати національні культури. В таблиці 2 наведено основні характеристики культур із високим і низьким рівнем уникнення невизначеності.

Г.Хофштед випробував ефективність ідентифікації національних культур за допомогою опитування понад 160 000 респондентів у 60 країнах світу. Кореляція між рангами уникнення невизначеності (UAI) і дистанціями щодо влади

Таблиця 2
Характеристика культур із високим і низьким рівнем
уникнення невизначеності

<i>Параметри культури</i>	<i>Культура з низьким рівнем уникнення невизначеності</i>	<i>Культура з високим рівнем уникнення невизначеності</i>
Ставлення до часу	Готовність персоналу жити сьогоднішнім днем	У працівників велика тривога за майбутнє
Вік менеджерів середньої ланки	Молодь	Середній і похилий вік
Переважає тип кар'єри	Управлінська кар'єра переважає кар'єру спеціаліста	Кар'єра спеціаліста переважає кар'єру управлінця

(PDI) поділила народи на “атлантичні” (Данія, Швеція, Ірландія, Велика Британія, США, Канада) та “народи континентальної Європи” (Австрія, Німеччина, Швейцарія),

Поєднання індексів “уникнення невизначеності” (UAI) та “дистанції влади” (PDI) у катектичних матрицях дала змогу поділити народи світу вже на чотири типи (табл. 3).

Найбільший парадокс полягає в тому, що Україна не потрапила до кола 60 національних культур вибірки Г.Хофштеда, що значно ускладнить її ідентифікації в глобальному етнокультурному просторі. Однак за даними багаторічних соціологічних досліджень міжетнічних відносин у Закарпатті, встановлено, що етнонаціональні групи, які націлені уникнути невизначеності у відносинах, вирізняються більш високою емоційністю. Скорочення міжетнічних дистанцій корелює з високою соціальною динамікою. За наведеними характеристиками всі етнічні групи Закарпаття можна віднести до чітко визначеного емоціонально-динамічного паттерна [4]. Згідно з цією класифікацією не тільки росіяни, а й закарпатські українці належать до культурної моделі “сім'я”.

Запропонована типологія має не тільки теоретичний сенс і зміст, а й практичне значення для розробки стратегічних орієнтирів України. Українську культуру необхідно ідентифікувати за методикою Г.Хофштеда і визначити

Таблиця 3

**Типи й моделі ефективно функціонуючих організацій
різних країн за ознакою поєднання культурних індексів
“дистанція влади” та “рівень уникнення невизначеності”**

<i>I. Мала “дистанція влади” і низький рівень “уникнення невизначеності”</i>	<i>II. Велика “дистанція влади” і низький рівень “уникнення невизначеності” Країни: Південно-Східна Азія Тип – бюрократія кадрів Модель – “Сім’я”</i>
<i>Країни: США, Велика Британія, Канада, скандинавські країни, Нідерланди Тип – внутрішньо структурована Модель – “Ринок”</i>	<i>Країни: Південно-Східна Азія Тип – бюрократія кадрів Модель – “Сім’я”</i>
<i>III. Мала “дистанція влади” і високий рівень “уникнення невизначеності”</i>	<i>IV. Велика “дистанція влади” і високий рівень “уникнення невизначеності”</i>
<i>Країни: Німеччина, Австрія, Фінляндія, Ізраїль Тип – бюрократія ділових процесів Модель – “Добре змащена машина”</i>	<i>Країни: лагіноамериканські, середземноморські, ісламські, Японія, деякі азіатські країни Модель – “Піраміда”</i>

* Джерело: [3, с. 212].

її місце у світовій знаковій, політичній і господарській системі. Цього можливо досягти тільки з допомогою строгої референції та індивідуалізації об’єкта. Найважче усвідомити, що, окрім політичної й господарської системи, стратегічні орієнтири знаходяться в системі знакової. При цьому знакова система, що об’єднує теоретичний зміст і практичне значення, виходить на езотеричний рівень.

У контексті єдності знакової, політичної і господарської системи найбільш складним завданням для України є участь у процесі євроінтеграції. Як свідчать індекси Г.Хофштеда, не тільки ринкова демократія є альтернативою тоталітарній системі. Принципово можлива інтеграція частково індустріальних країн Східної Європи в континентально-європейську систему передбачає радикальні зміни. У цьому випадку стають помітними два стратегічні орієнтири: значне скорочення дистанції між населенням і владою (PDI) і підвищення рівня визначеності соціальних взаємодій (UAI).

Таким чином, стратегія України на євроінтеграцію пов'язана зі значним ризиком. Головний ризик української євроінтеграції – скорочення рівня невизначеності соціальних взаємодій (UAI) без скорочення дистанції між населенням і владою (PDI), або “процесу демократизації”. Однобічний рух неминуче відкине Україну в бік “східної піраміди”. Якщо “наведення дисципліни” буде навіть несуттєво випереджати процес демократизації системи управління, “сімейно-кланова” модель буде автоматично трансформуватися у жорстку “піраміду” авторитарної системи.

За існуючих на сьогодні умов найбільш вірогідною й реальною є попередня інтеграція з атлантичною політичною системою. Вона повинна стати першим етапом євроінтеграції. При цьому виконується третя технологічна умова проектування – поетапність. У цьому випадку залишається тільки один стратегічний орієнтир – “демократизація управління”, що означає скорочення дистанції між населенням і владою (PDI). Практичні завдання цього стратегічного орієнтиру означають формування вибору демократичного стилю управління, підвищення доступності керівництва підлеглим, збільшення частоти виражень підлеглими своєї незгоди керівництву, формування в суспільстві настанов замість нерівності людей бачити нерівність ролей, вирівнювати соціальні статуси керівників і підлеглих, зменшувати рівень диференціації доходів і т. ін.

Література

1. Hofstede G., Kolman L., Nicolescu O., Pajumaa I. Characteristics of the Ideal Job among Students in Eight Countries // Key Issues in Cross-Cultural Psychology. 1– 996. – P. 199–216.
2. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність // Умови громадянства: Зб. ст. – К., 2005. – С. 49–70.
3. Становление трудовых отношений в постсоветской России. – М., 2004. – С. 212–218.
4. Пелін О.В. Глобальна політика та російсько-українські відносини: погляд з Ужгорода // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К., 2003. – Вип. 1. – С. 574–590.